

Pre-teaching

Vorbereidingslessen bij de methode
Kinderen en ... hun sociale talenten

Colofon

Auteurs:

Lilian Pot
Marjolein Gielen
Katja van der Veer

Vormgeving:

Ton Kuijpers Vormgeving, Rotterdam

Met dank aan:

PI-school, Ubbergen
De Pilot, Rotterdam
E.J. van Detschool, Amsterdam
Marjon ten Heggeler
Froukje Joosten
Esther van Efferen-Wiersma

Deze uitgave is tot stand gekomen dankzij de financiële steun van:
JOS Gemeente Rotterdam
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Inhoud

1. Handleiding Pre-teaching	5
2. Aan de slag	9
3. Les Gevoelens	11
4. Les Begrippen	15
5. Les Werkvormen	17
5.1 Rollenspel	17
5.2 Kringgesprek	18
5.3 Samenwerken in kleine groepjes	21
6. Bijlagen	23
Bijlage 1: Inventarisatieschema	24
Bijlage 2: Voorbeeld stappenplan	39

1. Handleiding Pre-teaching

Inleiding

Scholen willen ervoor zorgen dat al hun leerlingen zich goed voelen op school en in de klas en het maximale uit hun leerpotentieel halen. Dit kunt u onder andere bereiken door een groter accent te leggen op het voorkomen van leer-moeilijkheden. Het is belangrijk te zorgen voor variatie in het lesaanbod om beter in te spelen op leerlingen met een verschillende instructiebehoefte of een andere manier van leren. In plaats van zwakkere leerlingen te remediëren of inhaallessen te laten volgen, kunt u er ook voor kiezen om hen vooraf extra te onderwijzen in bepaalde onderdelen: ze kunnen pre-teaching krijgen.

Wat is pre-teaching?

Pre-teaching is een les die u geeft ter voorbereiding van de eigenlijke les uit de methode *Kinderen en ... hun sociale talenten*. Een pre-teachingsles gaat over gevoelens, begrippen en/of werkvormen die aan bod komen in de eigenlijke les uit deze methode. Er wordt als het ware een voorbereidingsles gegeven.

Waarom pre-teaching?

Pre-teaching zorgt er voor dat de leerling de leerstof tijdens de les beter in zich op kan nemen. Het kan voorkomen dat de leerling tegen moeilijkheden aanloopt tijdens de eigenlijke les (het werkt preventief) en zorgt voor meer zelfvertrouwen bij de leerling. Door pre-teaching krijgen leerlingen die dreigen uit te vallen een steuntje vooraf, zodat ze meer kunnen profiteren van de volgende les. Het stimuleert hun zelfvertrouwen en hun motivatie.

Zo zijn er leerlingen die bijvoorbeeld niet goed weten wat het gevoel 'verdrietig' betekent en inhoudt. Zij krijgen voorafgaand aan de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* die gaat over troosten en verdrietig zijn, een voorbereidingsles over wat het betekent als iemand verdrietig is en hoe je dat dan kunt zien. Op deze manier kunnen ook deze leerlingen optimaal profiteren van de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten*.

Wanneer pre-teaching?

Een voorbereidingsles is bijvoorbeeld goed in te zetten bij:

- Het leren herkennen en benoemen van gevoelens.
- Het aanleren van begrippen.
- Het aanleren van of bekend maken met werkvormen.
- Het bepalen van de beginsituatie van leerlingen.

Gevoelens

Soms weten leerlingen niet goed wat bepaalde gevoelens precies zijn of hoe ze er mee om moeten gaan. Tijdens de voorbereidingsles leren de leerlingen wat deze gevoelens inhouden, wanneer je ze zo kunt voelen, en hoe iemand eruit ziet die zich zo voelt. Wanneer een leerling de gevoelens die in de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* voorkomen kan herkennen en benoemen, zal de leerling meer profijt van deze les hebben.

Begrippen

Wanneer leerlingen bepaalde begrippen die aan bod komen in de les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* niet kennen, zullen ze de les niet (goed) begrijpen. In de voorbereidingsles kunnen de leerlingen kennismaken met de begrippen, leren wat de betekenis is en wanneer je het begrip gebruikt (context). Hierdoor kunnen de leerlingen meer profijt van de eigenlijke les hebben.

Werkvormen

Leerlingen kunnen moeite hebben met bepaalde werkvormen of er nog niet mee bekend zijn. Wanneer zij hiermee kennis maken tijdens de voorbereidingsles en de werkvorm oefenen, zullen zij hiervan profijt hebben tijdens de les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten*. Zij hoeven de werkvorm dan niet meer aan te leren en kunnen zich meer richten op de inhoud van de les.

Beginsituatie

Een voorbereidingsles kan ook gebruikt worden om aan de gehele groep te geven en op die manier de beginsituatie van de leerlingen helder te krijgen. Wat weten de leerlingen al over een onderwerp? Wat kennen en kunnen zij al? Het kan erg informatief zijn om te zien hoe verschillende leerlingen omgaan met de diverse onderwerpen en gevraagde vaardigheden.

Voor wie is pre-teaching bedoeld?

Voorafgaand aan een les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* is het verstandig om na te gaan of alle leerlingen bekend zijn met het gevoel, het begrip of de werkvorm die in deze les aan bod zal komen. Als blijkt dat er leerlingen zijn die het gevoel, het begrip of de werkvorm niet kennen, of als u al weet dat zij er moeite mee hebben, komen deze leerlingen in aanmerking voor een voorbereidingsles. De ene keer zal dit misschien de hele groep zijn, de andere keer zal dit maar een klein groepje leerlingen zijn. Soms zult u dus een voorbereidingsles geven aan de hele klas, soms aan een klein groepje.

Hoe zet u pre-teaching in?

Pre-teaching kan flexibel ingezet worden. Deze paragraaf beschrijft stap voor stap hoe u de voorbereidingsles vorm kunt geven.

- Wanneer u een les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* gepland heeft, bekijkt u welk gevoel, begrip en/of werkvorm hierin voorkomt. Hiervoor kunt u de les zelf bekijken of het inventarisatieschema gebruiken dat in de bijlagen is opgenomen (zie bijlage 1).
- Ga na of er leerlingen zijn die het gevoel, begrip en/of werkvorm niet kennen of hier moeite mee hebben. Deze leerlingen komen in aanmerking voor een voorbereidingsles. Zoals hierboven al aangegeven wordt, zet u pre-teaching de ene keer voor een grotere en de andere keer voor een kleinere groep leerlingen in, al naar gelang de behoeften van de leerlingen in uw groep.
- Het is belangrijk om de voorbereidingsles niet te ver voordat de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* gegeven wordt te plannen. Ideaal is net voor de eigenlijke les of anders één dag ervoor.
- Er zijn drie soorten voorbereidingslessen. Lessen over:
 - Gevoelens
 - Begrippen
 - Werkvormen

- De voorbereidingslessen over gevoelens en begrippen zijn beide op dezelfde manier opgebouwd. Dit betekent dat er één les is over gevoelens, waar alle verschillende gevoelens ingepast kunnen worden, en één les over begrippen, waar alle begrippen aan de orde kunnen komen.
- Er zijn drie verschillende voorbereidingslessen over werkvormen, namelijk één over het rollenspel, één over het voeren van een kringgesprek en één over het samenwerken in kleine groepjes.
- Aan het einde van de les over gevoelens staan enkele gevoelens die in de lessen Kinderen en ... hun Sociale Talenten vaak voorkomen beschreven. Aan het einde van de les over begrippen staan enkele begrippen die in de lessen van deze methode vaak voorkomen beschreven.
- De voorbereidingslessen zijn gemaakt voor alle groepen. De vragen die bijvoorbeeld in de les over gevoelens staan, zijn altijd belangrijk. Zowel bij jonge leerlingen als bij schoolverlaters. Al naar gelang het niveau van uw leerlingen past u uw taalgebruik en de diepgang van het (kring)gesprek naar aanleiding van de vragen in de voorbereidingslessen aan.
De opdrachten die u de leerlingen laat uitvoeren, past u ook aan naar het niveau en de belevingswereld van de leerlingen. In de lessen worden verschillende suggesties gegeven. Volg hierbij uw eigen gevoel en uw kennis van uw leerlingen.

2. Aan de slag

Omschrijving van een voorbereidingsles

Lesdoelen

Aan het begin van de les worden de lesdoelen aangegeven. Dit zijn telkens kennis- of vaardigheidsdoelen. Een kennisdoel gaat over weten: in de lessen activeert en actualiseert u oude kennis, en daar voegt u nieuwe kennis aan toe. Een vaardigheidsdoel gaat over kunnen: u oefent observeerbaar gedrag.

Verkenning

In deze fase van de les werkt u aan het kennisdoel van de les. Het bekend maken met gevoelens, begrippen en werkvormen die de leerlingen nog niet (goed) kennen staat centraal.

Introduceer het gevoel, het begrip of de werkvorm die centraal staat in de voorbereidingsles.

Activeer de voorkennis van de leerlingen over het onderwerp van de voorbereidingsles. Het is belangrijk om daarbij aan te sluiten bij de eigen ervaringen en de leefwereld van de leerlingen. Dit doet u door naar hun eigen ervaringen te vragen. Geef voorbeelden van concrete situaties die de leerlingen zelf herkennen, zodat de leerlingen zich kunnen inleven in de situatie. Houd de les zo concreet mogelijk. Stel 'open' vragen, waardoor de les een interactief karakter krijgt: u vertelt niet hoe het moet, maar laat de leerlingen samen het gevoel, het begrip, of de werkvorm verkennen. antwoord als de ander iets zegt, verzin je een oplossing om de ruzie te stoppen?

Verwerking

Tijdens de verwerking werken de leerlingen aan zowel de kennis- als de vaardigheidsdoelen. In een kringgesprek wordt gewerkt aan de kennisdoelen en door het maken van opdrachten wordt gewerkt aan de vaardigheidsdoelen.

Kennis

Begin de verwerking altijd met het voeren van een (kring)gesprek over het gevoel, het begrip of de werkvorm dat/die centraal staat in de les. Het is belangrijk de leerlingen zelf te laten nadenken over het gevoel, het begrip, of de werkvorm en over wat zij zelf zouden doen in bepaalde situaties. Ga dieper in op het gevoel, het begrip of de werkvorm door middel van het stellen van open vragen. Als leerkracht ondersteunt u dit proces en stimuleert u het contact en de interactie tussen de leerlingen. Natuurlijk kunt u ook zelf met voorbeelden en oplossingen komen. De kunst is om dit pas in een later stadium te doen en wel zo dat de leerlingen het gevoel hebben dat ze het zelf hebben bedacht.

Vaardigheden

Tijdens de verwerking is het de bedoeling dat de leerlingen één of meer opdrachten maken. Door middel van deze oefeningen werken zij aan de vaardigheidsdoelen van de voorbereidingsles. Ze gaan actief aan de slag en oefenen met bijvoorbeeld het herkennen van de gevoelens en begrippen, het tonen hoe dit eruit ziet of het spelen van een rollenspel.

In de voorbereidingslessen staan telkens een aantal opdrachten onder elkaar. Deze opdrachten lopen op in niveau en al naar gelang het niveau of de belevingswereld van de leerlingen die u pre-teaching geeft kunt u één of enkele opdrachten uitkiezen om de leerlingen aan te bieden. Dus geeft u de voorbereidingsles aan leerlingen van de onderbouw, dan zijn de eerste opdrachten het meest geschikt. Geeft u de voorbereidingsles aan leerlingen uit de bovenbouw, dan zijn de opdrachten onderaan de opsomming waarschijnlijk geschikter.

N.B. het is niet de bedoeling dat u de leerlingen *alle* opdrachten laat maken.

Afsluiting

Tijdens de afsluiting van de voorbereidingsles blijkt u terug op de zojuist gegeven les, maar u kijkt ook vooruit naar de eerstvolgende les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten*.

Terugblik

In de laatste fase kijkt u samen met de leerlingen terug op de voorbereidingsles. U nodigt de leerlingen uit om te vertellen wat ze gedaan en geleerd hebben in de les. Wanneer kunnen ze de geleerde begrippen, gevoelens en werkvormen zoal gebruiken?

Vooruitblik

Deze afsluiting is ook belangrijk om als aanknopingspunt te kunnen dienen voor de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten*. Blik alvast vooruit naar de komende les en vertel waar jullie het in deze les over zullen gaan hebben. Maak de link duidelijk tussen de zojuist gegeven voorbereidingsles over een gevoel, een begrip, of een werkvorm en het onderwerp van de les *Kinderen en ... hun sociale talenten*.

Om de leerlingen te helpen het geleerde te laten onthouden, is het leuk en leerzaam om ze een leerlingboekje ('Dit kan ik al') te laten aanleggen met daarin plaatjes van de geleerde gevoelens, begrippen en werkvormen. De leerlingen kunnen hier ook de gevoelens/begrippen/werkvormen omschrijven en er toepasselijke situaties bij opschrijven.

Ook kunt u een foto, plaatje of iets anders dat symbool staat voor het gevoel, begrip of de werkvorm als reminder in de klas ophangen.

3. Les gevoelens

Lesdoelen

- Weten wat het gevoel ... betekent.
- Kunnen vertellen wanneer je ... kan voelen.
- Kunnen tonen hoe het eruit ziet als je ... voelt.
- Kunnen herkennen van het gevoel ...

Verkenning

Blik terug op eerdere lessen (lessen uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* of eerdere voorbereidingslessen over gevoelens) of momenten waarin het betreffende gevoel een rol speelde. Introduceer het gevoel door er een plaatje (zoals een pictogram of foto) van te laten zien of door dit gevoel uit te beelden in een rollenspel of poppenspel. Een andere manier is door 'lege' gezichten op het bord te tekenen, een gevoel uit te beelden en een leerling dit in het lege gezicht te laten tekenen. Vraag de leerlingen hoe dit gevoel heet.

Hang het plaatje van het gevoel duidelijk zichtbaar op.

Leg uit dat binnenkort een les gegeven wordt waarin het gaat over het gevoel.... Leg kort de probleemsituatie van de les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* uit.

Vraag de leerlingen:

- Wie weet wat ... is?
- Wie heeft zich wel eens ... gevoeld? Wil je hierover vertellen?

Omschrijf het gevoel.

Verwerking

Kennis

Houd met de leerlingen een (kring)gesprek over het gevoel

Vraag de leerlingen:

- Wanneer voel je je ... ?
- Hoe komt dat?
- Wat voel je dan precies?
- Hoe ziet iemand eruit als hij zich zo voelt? (gezicht en lichaamshouding)

Benoem dat meerdere mensen dit gevoel kunnen hebben. Luuk kan zich ... voelen, Lies kan zich ... voelen. Je kunt ook om verschillende redenen hetzelfde gevoel hebben. Ga hierop in tijdens het kringgesprek.

Vaardigheden

Doe voor hoe iemand eruit ziet die ... is. Benoem hoe het gezicht eruit ziet (voorhoofd, wenkbrauwen, ogen, neus, mond) en omschrijf de lichaamshouding. Laat de leerlingen dit gevoel ook uitbeelden. Gebruik het plaatje als ondersteuning. Beeld zelf verschillende gevoelens uit, waaronder het gevoel van deze les. Laat de leerlingen raden welk gevoel uitgebeeld wordt of laat de leerlingen reageren wanneer het gevoel van deze les uitgebeeld wordt. Laat de leerlingen (eventueel in kleine groepjes) ook zelf gevoelens uitbeelden en laat andere leerlingen raden.

Noem verschillende situaties en laat de leerlingen aangeven of iemand in de situatie zich ... zou kunnen voelen. Wie voelt zich...? Waarom? Laat leerlingen zelf situaties bedenken waarin iemand zich ... voelt.

Kies afhankelijk van het niveau van de leerlingen één of enkele opdrachten die de leerlingen gaan uitvoeren en bespreek deze na. Benoem bewust dat het hier om nuances van gevoelens gaat. Dit helpt de leerlingen bij het herkennen. Geef aan dat dit herkennen voor enkele leerlingen erg moeilijk kan zijn, maar vertel dat het belangrijk is om gevoelens te (leren) herkennen. Laat de leerlingen vragen stellen als ze het niet begrijpen.

- Geef de leerlingen allemaal een spiegeltje waarin ze zichzelf kunnen bekijken terwijl ze het gevoel uitbeelden. Vraag de leerlingen wat ze zien of laat ze dit elkaar vertellen.
- Laat de leerlingen een leeg gezicht beplakken met wenkbrauwen, ogen, neus en mond, zodat het een ... gezicht is.
- Laat de leerlingen uit tijdschriften en kranten plaatjes van ... gezichten en lichamen zoeken en hier een collage van maken.
- Laat de leerlingen een ... gezicht tekenen. Laat ze hun eigen gezicht uit het spiegeltje natekenen of een gezicht van een plaatje.
- Speel het 'hoe voel je je als...? spel'. Noem verschillende situaties en laat de leerlingen vertellen hoe ze zich zouden voelen. Verdeel de leerlingen eventueel in tweetallen of kleine groepjes. De leerlingen kunnen zelf situaties bedenken of de situaties zijn vooraf door de leerkracht op kaartjes geschreven. De leerlingen lezen om de beurt een situatie voor en beantwoorden de 'hoe voel je je als..?' vraag.
- Laat de leerlingen een situatie beschrijven waarin ze zich ... voelden. Bespreek (eventueel in kleine groepjes) de beschrijvingen.
- Laat de leerlingen gevoelens observeren, bijvoorbeeld bij de uitzending van een (voetbal) wedstrijd.
- Laat de leerlingen een bepaalde periode van zichzelf en/of van anderen bijhouden wanneer ze zich ... voelen.
- Laat de leerlingen (eventueel in tweetallen) interviewvragen opstellen over het gevoel.... Laat de leerling dit interview bij één of meerdere bekenden afnemen.
- Laat de leerlingen foto's maken van mensen die zich ... voelen.

Afsluiting

Terugblik

Blik met de leerlingen terug op de les:

- Over welk gevoel hebben we het gehad?
- Wat betekent dit gevoel?
- Hoe kun je dit gevoel herkennen?
- Hoe ziet het eruit als je je zo voelt?
- Wanneer voel je je zo?

Vooruitblik

Leg uit dat in de volgende les van Kinderen en ... hun Sociale Talenten het gevoel... aan bod komt en koppel dit aan de probleemsituatie van die les.

Laat de leerlingen een plaatje van het gevoel, of iets anders dat symbool staat voor het gevoel, in hun 'Dit kan ik al' schrift plakken. Laat hen het gevoel erbij schrijven en eventueel de omschrijving van het gevoel en enkele situaties waarin ze zich zo zouden voelen.

Enkele omschrijvingen van gevoelens

Een gevoel is iets dat je van binnen voelt.

Boos: als je boos bent, voel je dat in je buik of achter je borst, je voelt dat je iets niet wil, je hebt een nee-gevoel. Soms krijg je dan een rood gezicht en gebalde vuisten.

Bang: als je bang bent, voel je dat je buik een beetje samenknijpt en zou je je wel willen verstoppen. Meestal wil je weg gaan bij dat wat je bang maakt. Als je bang bent moet je soms huilen.

Bezorgd: je voelt je bezorgd als je je zorgen maakt om iets of iemand. Dan vraag je je af of het wel goed gaat met diegene.

Blij: als je blij bent, ben je heel vrolijk en heb je het gevoel dat alles goed gaat. Als je blij bent moet je meestal lachen.

Buitengesloten: je voelt je buitengesloten als jij bijvoorbeeld niet mee mag doen met een groepje kinderen. Je bent dan alleen en hebt het gevoel dat je er niet bij hoort. Dat is geen leuk gevoel.

Eenzaam: je voelt je eenzaam (of alleen) als niemand met je wil spelen of als je het alleen moet doen.

Enthousiast: als je enthousiast bent, vind je iets heel leuk en laat je anderen merken dat je het zo leuk vindt door er bijvoorbeeld heel blij over te vertellen. Als je enthousiast bent, gaan je ogen glimmen en krijg je vaak een lach op je gezicht.

Fysieke pijn: als je ergens pijn hebt, zeg je vaak 'au' en moet je meestal huilen. Het is een heel naar gevoel.

Niet leuk: als je iets niet leuk vindt, wil je dit niet.

Spijt: als je spijt hebt, vind je het jammer dat je iets gedaan of gezegd hebt en je had dat achteraf liever niet willen doen of zeggen.

Verdrietig: als je verdrietig bent, moet je vaak huilen. Soms heb je er ook pijn van in je buik of kun je je een beetje 'leeg' voelen.

Vervelen: als je je verveelt, weet je niet zo goed wat je moet gaan doen en je hebt eigenlijk nergens zin in.

Zenuwachtig/nerveus: als je zenuwachtig of nerveus bent, heb je soms pijn in je buik en heb je het gevoel dat je bijna moet huilen. Je kunt zenuwachtig zijn voor bijvoorbeeld een (toneel)optreden, een spreekbeurt of een proefwerk. Je vindt het spannend/eng om dat te gaan doen.

4. Les begrippen

Lesdoelen

- Weten wat het begrip ... betekent
- Kunnen gebruiken van het begrip ... in passende situaties

Verkenning

Blik terug op eerdere lessen (lessen uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* of eerdere voorbereidingslessen over begrippen) of momenten waarin het begrip een rol speelde.

Introduceer het begrip door middel van een voorbeeld (situatie). Vraag de leerlingen of zij de situatie herkennen.

Leg uit dat binnenkort een les gegeven wordt waarin het gaat over het begrip ... Leg kort de probleemsituatie van de les uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* uit.

Vraag de leerlingen

- Wie weet wat ... betekent?
- Wie heeft wel eens wat meegemaakt met ...? Wil je hierover vertellen?

Omschrijf het begrip.

Verwerking

Kennis

Houd met de leerlingen een (kring)gesprek over het begrip

- Wanneer doe je dat?
- Waarom?
- Wat zullen anderen daarvan vinden?

Vaardigheden

Noem verschillende situaties en laat de leerlingen aangeven hoe je in die situatie met het begrip om zou kunnen gaan. Waarom?

Laat de leerlingen zelf situaties bedenken waarin het begrip een rol kan spelen.

Kies afhankelijk van het niveau van de leerlingen één of enkelen opdrachten die de leerlingen gaan uitvoeren en bespreek deze na:

- Bedenk een aantal zinnen waarin wel of geen situaties worden beschreven waarin het begrip ... voorkomt. De leerlingen geven steeds aan of de zin wel of niet over het begrip ... gaat. Waarom?
- Bedenk een aantal korte verhaaltjes (maximaal 7 zinnen) waarin wel of geen situaties worden beschreven waarin het begrip ... voorkomt. De leerlingen geven steeds aan of het verhaaltje wel of niet over het begrip ... gaat. Waarom?
- Zoek een aantal afbeeldingen bij elkaar waarop wel of geen situaties staan afgebeeld die gerelateerd zijn aan het te leren begrip. Laat deze afbeeldingen aan de leerlingen zien en vraag aan de leerlingen hoe het begrip ... te zien is op de afbeeldingen.
- Voer vraaggesprekjes waarin leerlingen het begrip ... gebruiken.
- Laat leerlingen zelf (echte) situaties bedenken waarin zij of anderen het begrip ... gebruiken.
- Laat de leerlingen zoeken op Internet (weblogs, kinderpagina's), in tijdschriften en op televisie naar situaties waarin het begrip ... voorkomt. Waaraan zie je dat?

- Laat de leerlingen zoeken naar afbeeldingen waarop te zien is dat mensen het begrip ... gebruiken en maak daar een collage van. Hoe zie je dat op de afbeeldingen?
- Geef leerlingen de opdracht om te zoeken naar strips waarop te zien is dat mensen het begrip ... gebruiken. Hoe zie je dat?
- Laat de leerlingen een strip maken waarin het begrip ... centraal staat.
- Laat de leerlingen foto's maken van situaties waarin het begrip ... voorkomt.
- Gebruik in de klas steeds het begrip ... als een situatie zich voordoet.

Afsluiting

Terugblik

Blik met de leerlingen terug op de les:

- Over welk begrip hebben we het gehad?
- Wat betekent dit begrip?
- Wanneer gebruik je dit begrip?

Vooruitblik

Leg uit dat in de volgende les van Kinderen en ... hun Sociale Talenten het begrip ... aan bod komt en koppel dit aan de probleemsituatie van die les.

Laat de leerlingen een plaatje van het begrip, of iets anders dat symbool staat voor het begrip, in hun 'Dit kan ik al' schrift plakken. Laat hen het begrip erbij schrijven en eventueel de omschrijving van het begrip en enkele situaties waarin je het begrip gebruikt.

Enkele omschrijvingen van begrippen

Doorzetten: iets toch blijven doen of afmaken, terwijl je er eigenlijk geen zin meer in hebt, of wanneer je het moeilijk vindt.

Op zijn gemak stellen: als er bijvoorbeeld een nieuwe leerling in de klas is kun je hem op zijn gemak stellen door aardig tegen hem te doen en hem te vertellen hoe het er in de klas aan toe gaat en waar dingen staan. Zo voelt die nieuwe leerling zich fijn.

Rekening houden met: bedacht zijn op, denken aan, meetellen, in de gaten houden.

In het middelpunt staan: je staat in het middelpunt van de belangstelling als iedereen naar jou kijkt terwijl je iets vertelt of doet.

Vriendschap: vriendschap is een soort 'stille' afspraak tussen jou en iemand anders dat je vrienden bent. Jij vindt de ander leuk en de ander vindt jou leuk en je doet graag dingen samen.

5. Werkvormen

5.1 Les rollenspel

Lesdoelen

- Weten wat een rollenspel is.
- Weten hoe je een rollenspel kunt spelen.
- Kunnen spelen van een rollenspel.

Verkenning

Blik terug op eerdere lessen (lessen uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* of eerdere voorbereidingslessen) of momenten waarin de leerlingen naar een rollenspel, toneelstukje of poppenspel gekeken hebben. Vertel dat de leerlingen in de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun Sociale Talenten* een soort toneelstukje zullen gaan spelen.

Vraag de leerlingen of ze wel eens een toneelstukje hebben gespeeld.

- Wie wil vertellen hoe dat ging?
- Hoe vond je het om een toneelstukje te spelen?

Introduceer de werkvorm rollenspel.

Vertel de leerlingen dat het leuk en goed is om sommige situaties na te spelen of te 'doen alsof'.

- Wie kan een voorbeeld geven van een rollenspel (toneelstukje, tv-serie, schoolmusical)?
- Waarom zou je een echte situatie na willen spelen?
- Hoe zou je dat kunnen doen? (rollenspel, poppenspel, ...)

Verwerking

Kennis

Houd een kringgesprek met de leerlingen over het spelen van een rol en maak de leerlingen bekend met de werkvorm rollenspel.

Maak duidelijk dat een rollenspel niet 'de werkelijkheid' is. Als je een rollenspel aan het spelen bent, dan speel je dat je een ander persoon bent. Dit kun je laten zien door bijvoorbeeld een petje op je hoofd te zetten.

Doe de leerlingen voor wat u bedoelt door zelf een kort (laagdrempelig) rollenspel te spelen. Speel bijvoorbeeld een leerling die heel blij is omdat hij jarig is. Uw rol is dus 'de jarige leerling'. Zet een muts op. Nodig de leerlingen uit om mee te spelen. Zij spelen de klas en zingen lang zal ze leven.

Vertel de leerlingen dat je ook in andere situaties een rollenspel kunt spelen, bijvoorbeeld om een gevoel duidelijk te maken. Als je een rollenspel speelt over een meisje dat gepest wordt, welke rollen kun je dan bedenken (gepeste meisje, pestkop, kinderen die erbij staan)?

Vertel dat je soms beter kunt begrijpen hoe iets voelt of wat iets betekent, wanneer je het naspeelt. Als je speelt alsof je het gepeste meisje bent, kun je beter snappen hoe het is om gepest te worden en op welke manieren je iemand kunt troosten. En je kunt oefenen hoe je bijvoorbeeld het meisje kan troosten.

Vaardigheden

Vraag de leerlingen of ze willen proberen een rollenspel te spelen. Houd het simpel, zoals het spelen van een telefoongesprek of het afrekenen bij de kassa. Speel het rollenspel eventueel eerst zelf voor, samen met een klassenassistent of een zelfverzekerde leerling. Laat de leerlingen het rollenspel daarna in kleine groepjes naspelen.

- Verdeel de rollen en geef de leerlingen verkleedkleding of een accessoire dat past bij die rol. Zodra zij het petje opzetten of de sjaal omdoen spelen zij... zodra zij de pet of de sjaal weer afdoen zijn zij weer zichzelf.
- Oefen samen met de leerlingen het rollenspel en geef waar nodig aanwijzingen.
- Speel het rollenspel.

Als dit goed gaat, kunnen de leerlingen een stapje verder gaan door een rollenspel te spelen over een iets moeilijker situatie. Wanneer er een 'negatieve' rol in het rollenspel voorkomt (bijvoorbeeld de pestkop), speel deze dan bij voorkeur zelf of laat deze spelen door de klassenassistent of een zelfverzekerde leerling. Zeker voor leerlingen met gedragsproblemen of leerlingen die moeite hebben met het onderscheid tussen fantasie en werkelijkheid is het van belang dat zij juist de 'positieve' rol spelen, zodat zij het gewenste gedrag kunnen laten zien.

Afsluiting

Terugblik

Blik met de leerlingen terug op de les:

- Wat is een rollenspel?
- Wat is een rol?
- Wanneer kun je een rollenspel spelen?
- Hoe vonden de leerlingen het om een rollenspel te spelen?

Vooruitblik

Leg uit dat de leerlingen in de volgende les van Kinderen en ... hun Sociale Talenten ook een rollenspel gaan spelen. Vertel waar het rollenspel over zal gaan. Koppel deze voorbereidingsles aan de probleemsituatie van de komende les.

Laat de leerlingen een plaatje van de werkvorm, of iets anders dat symbool staat voor de werkvorm, in hun 'Dit kan ik al' schrift plakken. Laat hen bijvoorbeeld een kort verslag van het gespeelde rollenspel erin schrijven of tips voor zichzelf.

5.2 Les kringgesprek

Lesdoelen

- Weten wat een kringgesprek is.
- Weten hoe je een kringgesprek kunt voeren.
- Kunnen voeren van een kringgesprek.

Verkenning

Blik terug op eerdere lessen (lessen uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* of eerdere voorbereidingslessen) of momenten waarin de leerlingen in een kring zaten. Vertel dat de leerlingen in de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun Sociale Talenten* in een kring zullen gaan zitten om te praten.

Vraag de leerlingen of ze wel eens iets in een kring hebben gedaan of besproken.

- Wie wil vertellen hoe dat ging?
- Hoe vond je het om iets in een kring te doen of te zeggen.

Vertel de leerlingen dat het leuk en goed is om over sommige situaties met elkaar te praten.

- Wie vertelt er wel eens iets aan de leerkracht of aan andere leerlingen, bijvoorbeeld iets wat hij gedaan heeft, of iets wat hij leuk vindt?

Ga met de leerlingen in een kring zitten, zo kunnen de leerlingen elkaar goed zien en horen.

Vraag aan de leerlingen wat er zou gebeuren als iedereen maar door elkaar zou gaan praten. Zou dat leuk zijn voor degenen die iets willen vertellen? Zou dat leuk zijn voor de leerlingen die willen horen wat een ander kind vertelt? Stel voor om dit eens uit te proberen. Maak duidelijk dat dit een soort toneelstukje is en dus niet echt. Spreek af wie waarover iets gaat vertellen. Tel tot drie en laat dan alle leerlingen door elkaar heen praten.

- Wie heeft er goed kunnen luisteren naar wat andere leerlingen te vertellen hadden? Vonden de leerlingen het fijn om zo te praten terwijl niemand goed luisterde?

Spreek met een zelfverzekerde leerling af dat je samen een soort kort toneelstukje gaat doen. De leerling gaat u iets vertellen over zijn hobby (bijvoorbeeld voetbal) en u gaat expres niet luisteren, ergens anders naar kijken en tegen iemand anders iets zeggen. Maak goed duidelijk dat dit niet echt is, maar een toneelstukje. U zou dit ook uit kunnen spelen met twee handpoppen, afhankelijk van de leeftijd van de leerlingen.

- Hoe vond de leerling het dat u niet goed naar hem luisterde? Was het wel leuk om nu iets te vertellen?
- Waarom luister je eigenlijk? Bespreek met de leerlingen waarom het leuk en goed is om naar anderen te luisteren als zij iets vertellen.

Verwerking

Kennis

De leerlingen hebben nu gezien dat het niet prettig is als iedereen door elkaar heen praat, of als er niet naar je geluisterd wordt als je praat. Hoe zou je wel goed een kringgesprek kunnen voeren? Vertel dat jullie nu afspraken gaan maken over hoe je in de kring met elkaar kunt praten. Heeft er iemand een goed idee voor zo'n afspraak? Waarom is deze afspraak belangrijk? Schrijf de afspraken op het bord.

Voorbeelden van afspraken:

- Eén voor één praten
- Vinger opsteken als je ook iets wilt zeggen of vragen
- Wachten met praten totdat je de beurt krijgt
- Luisteren naar elkaar
- Er zijn geen foute antwoorden
- Er wordt niet om antwoorden gelachen
- ...

U kunt bij het voeren van een kringgesprek hulpmiddelen gebruiken, zoals een praatknuffel (voor de jongere leerlingen), een microfoon of een praatkaart (voor de oudere leerlingen), zodat duidelijk is wie er aan het woord is. Een luisterkaart is een goed middel voor leerlingen die moeite hebben om te luisteren. Een dergelijke kaart helpt hen eraan te herinneren goed naar een ander te luisteren.

Vraag aan de leerlingen of je over alle onderwerpen kunt praten in de kring. Zijn er ook onderwerpen waarover je niet praat in de kring? Kunnen de leerlingen hiervan voorbeelden noemen? Waarom praat je hier niet over in de kring? Sommige onderwerpen kun je beter voor je houden of één op één met de leerkracht of iemand anders bespreken.

Vaardigheden

Praat met de leerlingen over hoe je iets aan elkaar kunt vertellen.

Introduceer dit onderwerp door als leerkracht iets op een hele saaie manier te vertellen aan de leerlingen en een beetje monotoon te praten. Ga onderuitgezakt op de stoel zitten terwijl je vertelt.

- Wat vinden de leerlingen van de manier waarop jij net iets verteld hebt?
- Hoe zou het anders kunnen?

Praat met de leerlingen over je houding tijdens het praten, de manier van spreken, ... Als je rechtop zit, de anderen waar tegen je praat aankijkt, rustig, duidelijk en hard genoeg praat, ... dan zullen de anderen je verhaal leuker en interessanter vinden en zullen ze waarschijnlijk ook beter luisteren en onthouden wat je zegt.

Praat met de leerlingen over luisteren naar elkaar.

- Wie heeft er vandaag al naar iemand geluisterd? Naar wie dan? En wat vertelde diegene?
- Hoe luister jij; wat doe je wel en wat doe je juist niet als jij goed naar iemand wil luisteren?
- Wanneer vind je het makkelijk om naar iemand te luisteren?
- Wanneer vind je het moeilijk om naar iemand te luisteren?
- Luisteren de leerlingen goed naar elkaar terwijl we het nu over luisteren hebben?
- Kun je aan iemand zien of hij goed luistert? Hoe dan?
 - Kijk in de richting van degene tegen wie je praat, dan ziet hij dat je naar hem luistert.
 - Laat zien dat je geïnteresseerd bent, met en zonder woorden, door bijvoorbeeld af en toe met je hoofd te knikken of te hummen.
 - Stel vragen als je iets niet begrijpt.
 -

Kies afhankelijk van het niveau van de leerlingen één of enkele opdrachten die de leerlingen gaan uitvoeren en bespreek deze na.

- Doorfluisterspel: Laat de leerlingen in een kring zitten. Fluister een woord of zin in het oor van de leerling naast u. Deze leerling fluistert wat hij gehoord heeft weer in het oor van de leerling naast hem. Zo gaat het woord/de zin de hele kring rond. Wat heeft de laatste leerling gehoord?
- Laat de leerlingen oefenen met praten en goed luisteren naar elkaar. Laat één leerling vertellen wat hij bijvoorbeeld gistermiddag na schooltijd heeft gedaan. De andere leerlingen gaan proberen goed te luisteren en dit ook te laten merken aan degenen die iets vertelt.
 - Hebben de leerlingen goed geluisterd naar wat de spreker vertelde? Wie kan er navertellen wat hij net allemaal verteld heeft?
 - Merkte de spreker dat er goed naar hem geluisterd werd? Hoe merkte hij dat dan? Wat deden de andere leerlingen om te laten zien dat ze goed luisterden?
- Vraag de leerlingen of ze willen proberen een kringgesprek te voeren. Houd het onderwerp simpel, laat de leerlingen bijvoorbeeld vertellen over speelgoed waar ze graag mee spelen (de leerlingen kunnen hun favoriete speelgoed meenemen van thuis als aanknopingspunt voor het gesprek). Geef één leerling de beurt en stel open vragen, zodat de leerling aan het woord is. Laat andere leerlingen ook vragen stellen. Als de leerling zijn verhaal gedaan heeft, kunt u vragen wie van de leerlingen ook graag met zulk speelgoed speelt en wie juist iets anders erg leuk vindt. Geef een ander kind nu de beurt. Stimuleer de leerlingen op elkaar te reageren, maar niet door elkaar heen te praten. Speel vragen van leerlingen door naar andere leerlingen, dus: 'Dat is een goede vraag Marieke, wie weet daar antwoord op?'
- Voer een kringgesprek aan de hand van een verteltafel. Kunnen de leerlingen vertellen wat ze zien? Wie herkent dit tafereel? Wie kan er meer over vertellen?
- Ga, wanneer dit goed gaat, een stapje verder door een kringgesprek te voeren over een iets moeilijker onderwerp, bijvoorbeeld de situatie/het gedrag die/dat centraal staat in de eigenlijke les. Blijf de leerlingen stimuleren op elkaar te reageren en niet alleen hun verhaal tegen de leerkracht vertellen. Stap daarom af en toe ook eens zelf uit de kring om deze onderlinge interactie te bevorderen. Of laat leerlingen elkaar de beurt geven (praatkuffel, microfoon of praatkaart doorgeven).
- Stimuleer de leerlingen hun mening te geven over bepaalde onderwerpen. Hier kunnen bijvoorbeeld rode en groene kaarten bij gebruikt worden: rood is 'niet mee eens' en groen is 'mee eens'. Zo is iedereen actief betrokken bij het onderwerp.

Afsluiting

Terugblik

Blik met de leerlingen terug op de les:

- Wat is een kringgesprek?

- Hoe kun je goed een kringgesprek voeren?
- Wat is belangrijk als je vertelt?
- Wat is belangrijk als je luistert?
- Waarom is het leuk en goed om naar het verhaal van andere leerlingen te luisteren?
- Hoe vonden de leerlingen het om een kringgesprek te voeren?

Vooruitblik

Leg uit dat de leerlingen in de volgende les van *Kinderen en ... hun Sociale Talenten* ook een kringgesprek gaan voeren. Vertel waar het kringgesprek over zal gaan. Koppel deze voorbereidingsles aan de probleemsituatie van die les.

Laat de leerlingen een plaatje van de werkvorm, of iets anders dat symbool staat voor de werkvorm, in hun 'Dit kan ik al' schrift plakken. Laat hen bijvoorbeeld de opgestelde afspraken voor een goed kringgesprek erbij schrijven of tips voor zichzelf.

5.3 Les samenwerken in kleine groepjes

Lesdoelen

- Weten wat samenwerken is.
- Weten hoe je kunt samenwerken in een kleine groep.
- Kunnen samenwerken in een klein groepje.

Verkenning

Blik terug op eerdere lessen (lessen uit *Kinderen en ... hun sociale talenten* of eerdere voorbereidingslessen) of momenten waarin de leerlingen in groepjes waren ingedeeld. Vertel dat de leerlingen in de eigenlijke les uit *Kinderen en ... hun Sociale Talenten* in kleine groepjes zullen gaan samenwerken.

Vraag de leerlingen of ze wel eens iets in een klein groepje hebben gedaan.

- Wie wil vertellen hoe dat ging?
- Hoe vond je het om iets in een groepje te doen?

Introduceer de werkvorm samenwerken in kleine groepjes.

Vertel de leerlingen dat je soms in een klein groepje moet samenwerken om samen een goede oplossing voor een probleem te vinden of om samen een opdracht te maken.

- Wie heeft er wel eens met iemand samen gewerkt en wil hier kort iets over vertellen?

Verwerking

Kennis

Houd met de leerlingen een kringgesprek over samenwerken in kleine groepjes.

- Wanneer kun je beter alleen werken en wanneer kun je beter in groepjes werken? Waarom?
- Wat is belangrijk als je samen met anderen aan iets werkt?
- Waarom is het leuk en goed om samen te werken in een groepje?

Praat met de leerlingen over het verdelen van taken tijdens het samenwerken in een kleine groep. Wanneer je van tevoren goede afspraken maakt en de taken verdeelt, gaat het samenwerken meestal veel beter dan wanneer je dat niet doet.

Kunnen de leerlingen bedenken wat voor afspraken je kunt maken over samenwerken? Wie heeft er een goed idee voor zo'n afspraak? Schrijf de afspraken op het bord. Waarom zijn deze afspraken belangrijk/nodig?

Voorbeelden van afspraken:

- Iedereen in het groepje mag zijn ideeën vertellen en zijn mening geven.
- Iedereen krijgt een eigen taak.
- Je luistert goed naar elkaar in je groepje.
- Beslissingen neem je samen, bijvoorbeeld door stemmen.
- ...

U kunt de afspraken vertalen in een stappenplan. Voor deze stappen kunnen pictogrammen gebruikt worden, zodat het voor de leerlingen duidelijk is met welke fase ze nu bezig zijn. Afhankelijk van het niveau van de leerlingen kunnen de stappen met behulp van de pictogrammen stap voor stap aangeleerd worden. Voor een voorbeeld van een stappenplan over samenwerken, zie bijlage 2.

Vaardigheden

Kies afhankelijk van het niveau van de leerlingen één of enkele opdrachten die de leerlingen gaan uitvoeren en bespreek deze na.

- Maak tweetallen. Laat de leerlingen samenwerken met iemand waarmee ze zich vertrouwd voelen. Geef ze een relatief makkelijke opdracht, zoals samen iets knutselen of bijvoorbeeld een toren bouwen van blokken. De leerlingen werken samen volgens het stappenplan.

Bespreek als iedereen klaar is de opdracht na. Vonden de leerlingen het goed gaan? Wat kan beter? Is het fijn om volgens een stappenplan te werken? Zijn de leerlingen trots op wat ze samen gedaan hebben?

- Geef de leerlingen een moeilijker opdracht die ze samen volgens het stappenplan gaan maken. Differentieer hierbij naar het niveau dat de leerlingen aankunnen. Denk aan opdrachten als:
 - De leerlingen samen vragen laten beantwoorden (bijvoorbeeld een lestaak).
 - De leerlingen samen één vragenlijst laten invullen.
 - De leerlingen samen één strip of één verhaal laten maken.
 - De leerlingen samen één toneelstukje laten bedenken.
- Geef de leerlingen een opdracht zoals hierboven beschreven en maak het moeilijker voor de leerlingen door ze in iets grotere groepjes te laten werken, zodat de leerlingen ervaren hoe het is om met meerdere leerlingen in een groepje samen te werken.
- Geef de leerlingen een opdracht zoals hierboven beschreven en varieer af en toe in de combinatie van leerlingen die in één groepje gaan samenwerken. Let hierbij op: sommige leerlingen kunnen heel prettig samenwerken terwijl andere (combinaties van) leerlingen slecht samen kunnen gaan. Houd hier rekening mee en probeer voor leerlingen die moeite hebben met wisselingen, een groepssamenstelling zo stabiel mogelijk te houden.

Afsluiting

Terugblik

Blik met de leerlingen terug op de les.

- Wat is samenwerken in een kleine groep?
- Hoe kun je goed samenwerken in een kleine groep?
- Waarom is het leuk en goed om samen een opdracht te maken of een oplossing ergens voor te verzinnen?
- Hoe vonden de leerlingen het om in een klein groepje samen te werken?

Vooruitblik

Leg uit dat de leerlingen in de volgende les van Kinderen en ... hun Sociale Talenten ook in kleine groepjes gaan werken. Vertel wat ze gaan doen in kleine groepjes. Koppel deze voorbereidingsles aan de probleemsituatie van die les.

Laat de leerlingen een plaatje van de werkvorm, of iets anders dat symbool staat voor de werkvorm, in hun 'Dit kan ik al' schrift plakken. Laat hen bijvoorbeeld de gemaakte afspraken over samenwerken en het opgestelde stappenplan voor goed samenwerken in een groepje erbij schrijven, of tips voor zichzelf.

Bijlagen

Inventarisatie lessen groep 1

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Teleurstelling Blij	Lekker/vies Leuk/niet leuk	Rollenspel
Ervaringen delen B		Aan het lachen maken	In tweetallen elkaar aan het lachen maken
Aardig doen A	verdrietig	Luisteren	Poppenspel
Aardig doen B	Fysieke pijn	Troosten	Rollenspel
Aardig doen C	Spijt	Sorry Per ongeluk/expres	Bal rollen → reageren
Samen spelen en werken A	Blij Verdrietig Boos		Spiegeltjes
Samen spelen en werken B	Boos Verdrietig	Kritiek	Rollenspel
Samen spelen en werken C		Lenen	
Samen spelen en werken D		Helpen	
Een taak uitvoeren A		Doorzetten	
Een taak uitvoeren B	Boos	Opruimen	Opruimzinnen
Jezelf presenteren A		Jezelf voorstellen	Poppenspel
Jezelf presenteren B		Aandacht vragen	Rollenspel
Een keuze maken A		Kiezen	Poppenspel
Een keuze maken B		Een keuze	Keuze spel
Opkomen voor jezelf A		Hulp vragen	Rollenspel
Opkomen voor jezelf B	Boos Verdrietig Teleurgesteld Je klein voelen Beter Opgelucht	Overgeslagen worden/ niet aan bod komen	Rollenspel
Omgaan met ruzie A	Boos	Luisteren Ruzie Toegeven	Poppenspel Ballon pakken (stoelendansachtig)
Omgaan met ruzie B	Boos Kwaad Niet blij Naar Teleurgesteld Verdrietig Bang		Kiezen voor Gevoelspictogrammen
Omgaan met ruzie C	Boos	Jezelf beheersen Spijt	Rollenspel

Inventarisatie lessen groep 2

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Geschrokken Niet leuk Verdrietig	iets kwijt raken	Rollenspel
Ervaringen delen B	Niet leuk Verdrietig	Iemand missen Afscheid	Rollenspel
Aardig doen A	Blij Verdrietig Vervelen Alleen voelen	Verhuizen	Gevoelens uitspelen
Aardig doen B	Jaloers Boos Teleurgesteld	Compliment Lelijk/kattig doen	In tweetallen elkaar complimenten geven
Aardig doen C	Bang Ongelukkig Paniekerig	Helpen Troosten	Troosten in tweetallen
Samen spelen en werken A		Beloven Aan belofte/afpraak houden Aan de beurt zijn	Strip invullen
Samen spelen en werken B		Iets lenen	Rollenspel
Samen spelen en werken C		Mee spelen Voorstellen	Rollenspel
Samen spelen en werken D		De baas spelen	Rollenspel
Een taak uitvoeren A	Gehaast Tevreden/ ontevreden	Taak Resultaat	Tekening in beperkte tijd maken
Een taak uitvoeren B		Aanwijzingen	Werkblad
Jezelf presenteren A	Verlegen	Feliciteren Niet durven Aandacht vragen	Elkaar feliciteren
Jezelf presenteren B	Trots	Moeilijk/eng Gemakkelijk/leuk	Elkaar vertellen wat ze leuk vinden
Een keuze maken A		Leuk/ niet leuk	Zeggen waar ander kind het liefst mee speelt
Een keuze maken B		Traktatie Lekker/niet lekker	
Opkomen voor jezelf A	Boos Spijt	Niet aardig Stoer Grappig Gemeen Huilen Schelden	Rollenspel

Inventarisatie lessen groep 2 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Opkomen voor jezelf B	Leuk Fijn Vervelend Eng Vies Nee-gevoel		Poppenspel
Omgaan met ruzie A	Boos	Jezelf beheersen	Trucjes oefenen
Omgaan met ruzie B	Boos Verheugd Verdrietig Teleurgesteld Eenzaam	Luisteren Oneerlijk	Interview
Omgaan met ruzie C			Rollenspel

Inventarisatie lessen groep 3

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Blij Opgewonden Buitengesloten Nieuwsgierig	Plannetje (geheimpje)	In kleine groepjes plannetjes bedenken/ uitvoeren
Ervaringen delen B	Niet leuk Bang Bezorgd	Verhuizen 'Ergens nieuw zijn' Op zijn gemak stellen	Rollenspel
Aardig doen A	Niet leuk Boos Ongeduldig Enthousiast	Luisteren Interesse tonen	Rollenspel
Aardig doen B		Hulp aanbieden	Rollenspel
Aardig doen C		Rekening houden met 'De zin van een ander doen' Gast/ gastheer 'Op je gemak voelen'	Rollenspel
Samen spelen en werken A	Enthousiast Teleurgesteld	Idee Overleggen	Rollenspel
Samen spelen en werken B	Verdrietig Alleen schuldig	Afspraak Aan de afspraak/belofte houden	Telefoongesprek
Samen spelen en werken C		Speelafpraak maken	Twee talen vragen om te spelen
Samen spelen en werken D		Helpen Uitleggen Begrijpen Voorzeggen	Strip
Een taak uitvoeren A		Makkelijk/moeilijk	Situaties keuze maken
Een taak uitvoeren B	Zenuwachtig	Doorzetten Eng	
Jezelf presenteren A	Boos Teleurgesteld	Idee presenteren	In groepjes presenteren voorbereiden en doen
Jezelf presenteren B	Blij Bang Trots Verlegen	Leuk Spannend Eng 'in het middelpunt staan'	Verhaal vertellen in de groep
Een keuze maken A		Hobby Sport	Hobby's/sporten kiezen

Inventarisatie lessen groep 3 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Een keuze maken B	Leuk Spannend	Lenen Ondeugend Spijt Sorry	Rollenspel
Opkomen voor jezelf A	Boos Verongelijkt Verdrietig Verlegen Ongelukkig Onrechtvaardig be-handeld Sip Teleurgesteld Verongelukt	Vergeten/overgeslagen worden	Rollenspel
Opkomen voor jezelf B	Trots	Mening	Werkblad
Omgaan met ruzie A	Boos	'Van plan zijn'	Rollenspel
Omgaan met ruzie B	Boos Ongelukkig Bang Verdrietig	Beloven Spijt	Rollenspel
Omgaan met ruzie C	Bang Boos		Rollenspel

Inventarisatie lessen groep 4

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Blij Opgewonden Buitengesloten Nieuwsgierig	Plannetje (geheimpje)	In kleine groepjes plannetjes bedenken/ uitvoeren
Ervaringen delen B	Niet leuk Bang Bezorgd	Verhuizen 'Ergens nieuw zijn' Op zijn gemak stellen	Rollenspel
Aardig doen A	Niet leuk Boos Ongeduldig Enthousiast	Luisteren Interesse tonen	Rollenspel
Aardig doen B		Hulp aanbieden	Rollenspel
Aardig doen C		Rekening houden met 'De zin van een ander doen' Gast/ gastheer 'Op je gemak voelen'	Rollenspel
Samen spelen en werken A	Enthousiast Teleurgesteld	Idee Overleggen	Rollenspel
Samen spelen en werken B	Verdrietig Alleen schuldig	Afspraak Aan de afspraak/belofte houden	Telefoongesprek
Samen spelen en werken C		Speelafspraken maken	Twee talen vragen om te spelen
Samen spelen en werken D		Helpen Uitleggen Begrijpen Voorzeggen	Strip
Een taak uitvoeren A		Makkelijk/moeilijk	Situaties keuze maken
Een taak uitvoeren B	Zenuwachtig	Doorzetten Eng	
Jezelf presenteren A	Boos Teleurgesteld	Idee presenteren	In groepjes presenteren voorbereiden en doen
Jezelf presenteren B	Blij Bang Trots Verlegen	Leuk Spannend Eng 'in het middelpunt staan'	Verhaal vertellen in de groep
Een keuze maken A		Hobby Sport	Hobby's/sporten kiezen

Inventarisatie lessen groep 4 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Een keuze maken B	Leuk Spannend	Lenen Ondeugend Spijt Sorry	Rollenspel
Opkomen voor jezelf A	Boos Verongelijkt Verdrietig Verlegen Ongelukkig Onrechtvaardig be-handeld Sip Teleurgesteld Verongelukt	Vergeten/overgeslagen worden	Rollenspel
Opkomen voor jezelf B	Trots	Mening	Werkblad
Omgaan met ruzie A	Boos	'Van plan zijn'	Rollenspel
Omgaan met ruzie B	Boos Ongelukkig Bang Verdrietig	Beloven Spijt	Rollenspel
Omgaan met ruzie C	Bang Boos		Rollenspel

Inventarisatie lessen groep 5

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Boos	Afspraak Misverstand	Strip/rollenspel
Ervaringen delen B	Verdrietig Bang Geschrokken Boos Blij	iets naars Kwetsbaar	Rollenspel
Aardig doen A	Schaamte Teleurstelling Verraden voelen Eenzaam Bang Schuldig Boos Naar	Beloofte Excuses / sorry zeggen Geheim	Rollenspel
Aardig doen B	Fijn / Goed voelen		Enquête
Aardig doen C	Prettig/ Goed voelen Trots Blij		Kaartjes invullen
Samen spelen en werken A	In de steek gelaten Boos Verdrietig Schuldig Opgelucht Bang	Afspraak	Rollenspel
Samen spelen en werken B	Boos Teleurgesteld Beledigd	(opbouwende) Kritiek/ tip Compliment	Tekeningen beoordelen
Samen spelen en werken C		Taakverdeling Rekening houden met Speurtocht	Gezamenlijke opdracht
Samen spelen en werken D	Teleurgesteld Boos Trots Verbonden	Tegen je verlies kunnen Reageren	Rollenspel
Een taak uitvoeren A	Gefrustreerd Boos Geïrriteerd Onzeker	Aanwijzingen opvolgen bouwpakket	Vliegtuigje volgens aanwijzingen in elkaar zetten
Een taak uitvoeren B		Concentreren	Inschatten hoe goed concentreren

Inventarisatie lessen groep 5 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Jezelf presenteren A		Presentatie Aantekeningen Vorbereiden	Presentatie voorbereiden
Jezelf presenteren B		Idee Presenteren	Rollenspel
Een keuze maken		Terugkomen op je keuze Beslissing	Rollenspel
Een keuze maken B		Afweging	In kleine groepjes dilemma's bespreken
Opkomen voor jezelf A	Gekwetst Boos Beledigd	Afspraak Reactie	Rollenspel
Opkomen voor jezelf B	Boos Verontwaardigd Verdrietig	Onterecht beschuldigd Terecht Eerlijk/oneerlijk	Rollenspel
Omgaan met ruzie A		Ruzie/meningsverschil Gezichtspunt Tevreden	Rollenspel
Omgaan met ruzie B	Verdriet	Schelden/uitschelden Gezichtspunt	Debat
Omgaan met ruzie C		Toeschouwer Compromis	Strip Rollenspel

Inventarisatie lessen groep 6

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Verdrietig Bang	Overlijden	Opdracht in groepjes
Ervaringen delen B	Bang	Verleden	Opdracht in groepjes
Aardig doen A	Trots Blij Schuldig Rot Tevreden Verdrietig Beledigd Boos Teleurgesteld Gekwetst Opgelucht	Opmerking	Strip Rollenspel
Aardig doen B	Goed Naar		Enquête
Aardig doen C	Jaloers Ontevreden Boos Verdrietig (zelf)Medelijden Trots	Jaloezie Positief reageren	Opdracht in groepjes Rollenspel
Samen spelen en werken A	Boos Teleurgesteld Gekwetst Verraden Verdrietig Bang	Vriendschap Trouw Rekening houden met Opzettelijk Toon/verberg gevoelens Afstand nemen Relativeren	Opdracht in groepjes
Samen spelen en werken B	Gespannen Onzeker Bang	Voorstellen/inbrengen Verlegen Aanmoedigen	Rollenspel in groepjes
Samen spelen en werken C		Argumenten Voorkeur Groepsbeslissing Accepteren Mening Verlegen Populair	In groepjes spel
Samen spelen en werken D		Groepsbeslissing Regels Medespeler	Regels spel bedenken

Inventarisatie lessen groep 6 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Een taak uitvoeren A	Balen	Doorzetten Tegenslag Opgeven	Opdracht in groepjes
Een taak uitvoeren B		Taakaanpak Voorbereiden Uitvoeren	Individuele opdracht
Jezelf presenteren A	Vervelend Onzeker Zenuwachtig	Afwijkende mening	Opdracht in groepjes
Jezelf presenteren B	Bang Spannend Onzeker	Voorstellen/kennis maken Er tegen op zien Hobby Gemeenschappelijk	In groepjes spel
Een keuze maken A		Belang hechten aan Informatie verzamelen	Kiezen voor goed doel
Een keuze maken B	Spannend Bang 'Onder druk gezet'	Afweging Bedenktijd	Gezamenlijke afweging maken
Opkomen voor jezelf A	Boos	'Aan de beurt zijn' Voordringen	Rollenspel
Opkomen voor jezelf B	Boos Verdrietig	Accepteren Vriendschap	In groepjes brief schrijven
Omgaan met ruzie A		Meningsverschil	Groepsgesprek voeren
Omgaan met ruzie B	Geïrriteerd Onzeker Rustig Nerveus	Onderhandelen Compromis	Verhaal afschrijven
Omgaan met ruzie C	Boos Verdrietig Opluchting	Ruzie/meningsverschil Voordelen/nadelen compromis	Opdracht in groepjes

Inventarisatie lessen groep 7

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Boos	'in de rede vallen' Geïnteresseerd/ ongeïnteresseerd	Opdracht in tweetallen
Ervaringen delen B	Vrolijk	Gevoelens uiten Uitbundig Genieten	Balspel
Aardig doen A	Buitengesloten voelen Bang	Aanpassen 'Jezelf zijn' 'Anders voordoen dan je bent'	Debat
Aardig doen B		Erbij betrekken	Toneelstukje schrijven en uitspelen
Aardig doen C	Verontwaardiging Medelijden Angst Boos Verdrietig	Troosten Pesten Voor een ander opkomen	Rollenspel
Samen spelen en werken A		Taakverdeling Rekening houden met Capaciteiten Kenmerken	Taakverdeling maken
Samen spelen en werken B	Blij	Uiten van gevoelens Rekening houden met	Rollenspel
Samen spelen en werken C	Bang	Gehecht aan zijn Zuinig	Brief schrijven
Samen spelen en werken D		Kritiek	Toneelstukje schrijven en uitspelen
Een taak uitvoeren A		Instructies opvolgen	Opdracht in tweetallen
Een taak uitvoeren B	Bang Onzeker Naar Schamen Dom Eenzaam Trots	Doorzetten	Opdracht in groepjes
Jezelf presenteren A		Presentatie Beoordelen Oorzaken Houding Stemgebruik	Presentaties beoordelen
Jezelf presenteren B		Feedback	Forumdiscussie

Inventarisatie lessen groep 7 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Een keuze maken A		Voordelen / nadelen Piekeren Spijt	Opdracht in groepjes
Een keuze maken B		Afweging	Opdracht in groepjes
Opkomen voor jezelf A	Schamen	'Iets voor jezelf houden' Opluchten 'Iets zit dwars'	Opdracht in groepjes Rollenspel
Opkomen voor jezelf B	Onzeker	Mening Negatief reageren Afwijkende mening Kritiek	Opdracht in groepjes Rollenspel
Omgaan met ruzie A	Verdrietig Boos Teleurgesteld	Rekening houden met 'Ergens een andere kijk op hebben'	Brief schrijven
Omgaan met ruzie B	Boos Oneerlijk behandeld Woest Verdrietig Teleurgesteld Onbegrepen Alleen Trots Sterk	Jezelf beheersen Oneerlijk behandeld worden Verdedigen	Beheers oefening
Omgaan met ruzie C		Bemiddelen Onpartijdig Voortrekken Standpunt	Telefoongesprek uitschrijven en uitspelen

Inventarisatie lessen groep 8

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Ervaringen delen A	Boos Verdrietig Teleurgesteld	'Foute grapjes'	Bespreken in groepjes Rollenspel
Ervaringen delen B	Groepsgevoel	Gezamenlijk succes	Opdracht in groepjes
Aardig doen A		Beleefd Respect Rekening houden met Asociaal Opvattingen	Rollenspel
Aardig doen B	Gekwetst Verdrietig Onzeker Teleurgesteld Boos	Gevoelig punt Waarde hechten aan	Kwartet + bespreken in groepjes
Aardig doen C	Verlegen	Compliment Persoonlijke kenmerken Oprecht	Complimenten geven
Samen spelen en werken A		Kritiek Rekening houden met	Bespreken in tweetallen
Samen spelen en werken B		Leiding nemen Acceptatie Onpartijdig Voorstellen doen Oplossingen aandragen	Rollenspel
Samen spelen en werken C		Contact maken Voor- en nadelen Oppervlakkig-diepgaand Kennissen- goede vrienden	Bespreken in groepjes
Samen spelen en werken D	Teleurgesteld Boos		Rollenspel
Een taak uitvoeren A		Interview Vorbereiding Uitvoering toestemming	Interview voorbereiden en uitvoeren
Een taak uitvoeren B		Interview Vorbereiding Uitvoering Resultaat	Logboek invullen en bespreken
Jezelf presenteren A	Bang	In het middelpunt staan	Presenteren in spel

Inventarisatie lessen groep 8 *vervolg*

Les	Gevoelens	Begrippen	Werkvormen
Jezelf presenteren B		(uitkomen voor) Afwijkende mening Argumenten	Rollenspel
Een keuze maken A		Moeilijke afweging	Bespreken in groepjes
Een keuze maken B	Boos Teleurgesteld Balen Vervelend Twijfel	Overweging Voor- en nadelen	Bespreken in groepjes Rollenspel
Opkomen voor jezelf A	Bang		Woordweb Bespreken in groepjes
Opkomen voor jezelf B	Boos Teleurgesteld	'Je erbij neerleggen'	Bespreken in tweetallen Rollenspel
Omgaan met ruzie A		Respect tonen Meningsverschil Gemeenschappelijk belang Standpunt	Uitspelen discussie twee partijen
Omgaan met ruzie B		Standpunt	Bespreken in groepjes
Omgaan met ruzie C	Bang Boos Eenzaam Verdrietig	Te ver gaan/acceptabel	Bespreken in groepjes

Voorbeeld van een stappenplan voor het samenwerken in kleine groepen. Afhankelijk van het niveau van de leerlingen kunt u stappen weglaten of juist toevoegen.

STAP	ONDERDEEL	PICTO
1.	Beslis samen wie de groepsleider is.	
2.	Doe dit door te stemmen.	
3.	De groepsleider leest de opdracht voor.	
4.	Verdeel samen de taken.	
5.	Spreek af hoeveel tijd iedereen aan zijn taak werkt.	
6.	Werk aan je eigen taak.	
7.	Ben je klaar of is de tijd om, ga dan naar de groepsleider.	
8.	Bespreek met elkaar hoe het werken aan de taak ging.	
9.	Maak afspraken voor de volgende keer en schrijf deze op.	

Uitgave

CED-Groep

Postbus 8639

3009 AP Rotterdam

Bezoekadres: Dwerggras 30, Rotterdam

T: + 31 10 4071 599

www.cedgroep.nl